

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Господарське право»

на тему:

„Договір страхування: окремі правові аспекти”

Студента 3 курсу ПР - 32 групи
Галузь знань 0304 «Право»
Напрямок підготовки 6.030401 «Правознавство»
Ничик П.С.
Керівник: д.ю.н., проф. Гречанюк С.К.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS ____

Члени комісії

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

ТЕРНОПІЛЬ – 2016

ЗМІСТ

Вступ.....	3
1. Поняття договору страхування та його основних складових.....	5
2. Процедура підготовки та укладення договору страхування.....	12
3. Вимоги до договорів страхування.....	19
4. Вирішення спорів і припинення дії договору страхування.....	25
Висновки.....	32
Список використаних джерел.....	34

Вступ

Становлення приватних засад в економіці України, розвиток підприємництва та законодавче закріплення права особи на захист своїх цивільних прав та інтересів обумовлюють підвищений інтерес до такого соціально-економічного явища, як страхування. Правове регулювання страхових відносин у нашій державі поступово вдосконалюється та наближається до міжнародних стандартів. Поряд із цим, певні прогалини та недоліки в урегульованості цих відносин, все ж таки існують. Численні відмови у страхових виплатах, затримки страховиками виплат страхового відшкодування часто слугують підставою для недовіри до страхування, як до засобу захисту майнових інтересів особи. Не в останню чергу такі ситуації залишаються можливими через недостатнє врегулювання питань покладення на учасників страхових відносин відповідальності за неналежне виконання прийнятих на себе зобов'язань у договорі страхування.

Питанням, присвяченим страховим відносинам, приділяли свою увагу такі науковці, як В.П. Янішен, О.В. Гринюк, Н.Б. Пацурія, В.С. Бєлих, І.В. Кривошеєв, В.Ю. Абрамов, В.М. Никифорак та багато інших науковців. Але незважаючи на підвищений науковий інтерес до страхових відносин, питання щодо правових аспектів договору страхування залишається майже не дослідженим, що підкреслює актуальність та новизну тематики курсової роботи.

Метою дослідження є аналіз чинного законодавства та надання пропозицій щодо удосконалення нормативної бази договору страхування.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких завдань:

- з'ясувати поняття договору страхування та його основних складових;
- проаналізувати процедуру підготовки та укладення договору страхування;
- розглянути вимоги до договорів страхування;

- дослідити правові аспекти вирішення спорів і припинення дії договору страхування.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що складаються з приводу укладення, виконання, а також невиконання чи неналежного виконання договору страхування.

Предметом дослідження є система чинного національного законодавства та міжнародно-правові акти, що регулюють укладення та виконання страхових договорів, існуюча юридична практика, національні та іноземні наукові джерела.

Методи дослідження. При проведенні дослідження використовувалися такі методи: історичний, системно-структурний, порівняльний, діалектичний, формально-логічний.

Розділ 1. Поняття договору страхування та його основних складових

Страхування відбиває ідею застереження, захисту і безпеки. Офіційне тлумачення цього терміна приведено в Законі України «Про страхування».

Страхування – особливий вид договірних цивільно-правових відносин по захисту майнових інтересів громадян або юридичних осіб у випадку настання визначених подій (страхових випадків) за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати цими особами страхових платежів (страхових премій) або внесення ними страхових внесків. В основному взаємини між страхувальником і страховиком будуються на добровільній основі й оформляються договором страхування. Договір укладається відповідно до Правил страхування і законом України про страхування. Поняття «договір страхування» закріплене в Цивільному кодексі України (ст. 979), Господарському кодексі України (ст. 354) та в Законі України «Про страхування» № 85/96-ВР.

ЦК України відносить договір страхування до договорів про надання послуг (гл. 62 «Послуги. Загальні положення») [18]. Хоча деякі автори стверджують, що договорами про надання послуг не можуть називатися будь-які договори, яким у книзі 5 відведено окремі глави чи параграфи, оскільки гл. 63 включена до кодексу поряд із іншими главами, зокрема й гл. 67, присвяченою страхуванню, а не як загальна [19, с. 363–364]. Однак, ознайомившись із кількома класифікаціями цивільно-правових договорів, можна переконатися у неоднозначності позицій дослідників щодо розгляду договору страхування як договору про надання послуг. Так, О. С. Іюффе виділяє зобов'язання із страхування в окрему категорію і тим самим розмежовує цей вид зобов'язань із наданням послуг. У своїй класифікації договорів Ю. В. Романець також виокремлює страхування в окрему групу [17, с. 338, 344–345.]. Водночас інші автори відносять договори страхування до договорів про надання послуг, відповідно до точки зору яких будь-який

договір страхування є договором про надання послуг (фінансового характеру). При цьому визнається, що страхувальник у будь-якому випадку отримує впродовж строку дії договору страховий захист [20, с. 336]. Відповідно до ст. 628 ЦК України зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. Залежно від юридичного значення в змісті слід вирізняти істотні, типові, звичайні та випадкові умови.

Договір страхування – це угода між страхувальником і страховиком, по якому страховик бере на себе відповідальність при настанні страхового випадку виплатити страхову суму або відшкодувати збиток у межах страхової суми страхувальникові або іншій особі, на користь якого укладений договір, а страхувальник зобов'язується виконати страхові платежі у встановлений термін і виконувати умови договору. Однак страхові договірні зобов'язання мають важливу особливість, що відрізняє їхній від звичайних договірних зобов'язань. Якщо звичайні зобов'язання передбачають неухильне обопільне виконання сторонами умов договору, то при страхуванні одна сторона завжди сплачує премію, а інша – страховик – виплачує гроші лише за обговорені наслідки страхового випадку. Якщо ж такий випадок не відбудеться за період страхування, то зобов'язання страховика можуть виявитися невиконаними. У цьому і складається специфічність договору страхування, де визначальну роль грає страховий ризик. Саме тому страхове законодавство містить лише найбільш загальні принципи страхового зобов'язання, а конкретні, детальні умови регулюються правилами кожного виду страхування, установлювані страховиком.

Страховиком є юридична особа, яка спеціально створена для здійснення страхової діяльності та одержала у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності.

Страховиками, які мають право здійснювати страхову діяльність на території України, є:

- фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно із Законом України "Про господарські товариства", з урахуванням того, що учасників кожної з таких фінансових установ повинно бути не менше трьох, та інших особливостей, передбачених Законом України «Про страхування», а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності (далі - страховики-резиденти);

- зареєстровані Уповноваженим органом відповідно до законодавства України постійні представництва у формі філій іноземних страхових компаній, які також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності (далі - філії страховиків-нерезидентів).

Страховиками-нерезидентами вважаються фінансові установи, що створені та мають ліцензію на провадження страхової діяльності відповідно до законодавства тих іноземних держав, у яких вони зареєстровані.

Страхувальниками визнаються юридичні особи та дієздатні фізичні особи, які уклали із страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України.

Страхувальники можуть укладати із страховиками договори про страхування третіх осіб (застрахованих осіб) лише за їх згодою, крім випадків, передбачених чинним законодавством. Застраховані особи можуть набувати прав і обов'язків страхувальника згідно з договором страхування.

Страхувальники мають право при укладанні договорів особистого страхування призначати за згодою застрахованої особи фізичних осіб або юридичних осіб (вигодонабувачів) для отримання страхових виплат,

атакож замінювати їх до настання страхового випадку, якщо інше не передбачено договором страхування (табл. 1).

Таблиця 1

Обов'язки страховика та страхувальника*

№ п/п	Обов'язки страховика	Обов'язки страхувальника
1.	Ознайомити страхувальника з умовами (правилами) по цьому виду страхування	Своєчасно сплачувати страхові премії або вносити страхові внески
2.	Негайно, як тільки стане відомо про страховий випадок, вжити заходів з оформлення всіх потрібних документів для своєчасної виплати страхових відшкодувань страхувальнику	При укладанні договору страхування надати страховику усю відому інформацію для оцінки страхового ризику і надалі інформувати страховика про всі зміни в страховому ризику за укладеним договором страхування
3.	При настанні страхового випадку виплатити страхувальнику або особі, яка передбачена договором, страхове відшкодування у термін, що визначений договором. У випадку прострочення страховик виплачує страхувальнику пеню у визначеному в договорі розмірі	Повідомити страховика про всі інші діючі договори страхування за цим об'єктом страхування
4.	Переукласти договір страхування зі страхувальником, якщо змінюються істотні умови договору (наприклад, страхові ризики або вартість застрахованого майна)	Вживати всіх можливих заходів із попередження і зменшення збитків, заподіяних внаслідок настання страхового випадку
5.	Зберігати у таємниці дані про особу страхувальника і його майновий стан окрім випадків, які передбачені законом	Повідомити страховика про настання страхового випадку у термін, що передбачений умовами договору страхування

*Джерело: складено автором за даними [10]

Страхувальники мають право при укладанні договорів страхування інших, ніж договори особистого страхування, призначати фізичних осіб або юридичних осіб (вигодонабувачів), які можуть зазнати збитків у результаті настання страхового випадку, для отримання страхового відшкодування, а також замінювати їх до настання страхового випадку, якщо інше не передбачено договором страхування.

Взаємовідносини між страховиком і страхувальником мають дворівневу структуру. По-перше, загальні умови добровільного страхування містяться в правилах страхування. По-друге, конкретні (безпосередні) його умови визначаються при укладенні договору страхування відповідно до законодавства. Кожний страховик зобов'язаний дотримуватися загальних умов страхування, допускаючи їх конкретизацію та незначні відступи. У цьому проявляється здійснення державою безпосереднього та матеріального контролю за загальними умовами страхування.

Страховик здійснює страхову виплату відповідно до умов договору на підставі заяви страхувальника (його правонаступника) або іншої особи, визначеної договором, і страхового акта (аварійного сертифіката). Страховий акт (аварійний сертифікат) складається страховиком або уповноваженою ним особою у формі, що встановлюється страховиком.

Страховик має право відмовитися від здійснення страхової виплати у разі:

1) навмисних дій страхувальника або особи, на користь якої укладено договір страхування, якщо вони були спрямовані на настання страхового випадку, крім дій, пов'язаних із виконанням ними громадянського чи службового обов'язку, вчинених у стані необхідної оборони (без перевищення її меж), або щодо захисту майна, життя, здоров'я, честі, гідності та ділової репутації;

2) вчинення страхувальником або особою, на користь якої укладено договір страхування, умисного злочину, що призвів до страхового випадку;

3) подання страхувальником завідомо неправдивих відомостей про об'єкт страхування або про факт настання страхового випадку;

4) одержання страхувальником повного відшкодування збитків за договором майнового страхування від особи, яка їх завдала;

5) несвоєчасного повідомлення страхувальником без поважних на те причин про настання страхового випадку або створення страховикові перешкод у визначенні обставин, характеру та розміру збитків;

б) наявності інших підстав, встановлених законом [10].

Договором страхування можуть бути передбачені також інші підстави для відмови здійснити страхову виплату, якщо це не суперечить закону. Рішення страховика про відмову здійснити страхову виплату повідомляється страхувальникові у письмовій формі з обґрунтуванням причин відмови.

У разі несплати страховиком страхувальникові або іншій особі страхової виплати страховик зобов'язаний сплатити неустойку в розмірі, встановленому договором або законом. До страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, у межах фактичних витрат переходить право вимоги, яке страхувальник або інша особа, що одержала страхове відшкодування, має до особи, відповідальної за завдані збитки.

У разі смерті страхувальника, який уклав договір майнового страхування, його права та обов'язки переходять до осіб, які одержали це майно у спадщину.

В інших випадках права та обов'язки страхувальника можуть перейти до третіх осіб лише за згодою страховика, якщо інше не встановлено договором страхування. У разі смерті страхувальника, який уклав договір особистого страхування на користь третьої особи, його права та обов'язки можуть перейти до цієї особи або до осіб, на яких відповідно до закону покладено обов'язки щодо охорони прав та інтересів застрахованої особи.

Якщо юридична особа — страхувальник припиняється і встановлюються її правонаступники, права та обов'язки страхувальника переходять до правонаступників.

Права та обов'язки страхувальника — фізичної особи, яка визнана судом недієздатною, здійснюються її опікуном з моменту визнання особи недієздатною.

Договір страхування відповідальності фізичної особи, яка визнана судом недієздатною, припиняється з моменту визнання особи недієздатною.

Страховальник — фізична особа, цивільна дієздатність якої обмежена судом, здійснює свої права та обов'язки страхувальника лише за згодою піклувальника.

Розділ 2. Процедура підготовки та укладення договору страхування

Порядок укладання договору визначається цивільним законодавством, зокрема Законом України "Про страхування". Існують дві стадії у процесі укладання договору:

1) пропозиція однієї сторони іншій вступити в договірні відносини - оферта;

2) одержання і прийняття пропозиції іншою стороною - акцепт, що вказує на згоду останньої укласти договір на умовах, закладених у пропозиції.

Питання про правову характеристику - оферту - не може розглядатися без урахування теоретичних положень, розроблених наукою, та постанов цивільного законодавства [10].

Пропозиція щодо укладання договору може визначатись як оферта, якщо вона відповідає ряду необхідних ознак, зокрема, з оферти має випливати волевиявлення щодо укладання договору, а не просто наводитися інформація про можливість укладання договору. Оферта має бути адресована конкретній особі.

Законодавче визначення оферти і перелік ознак, яким вона має відповідати, передбачено в цивільному законодавстві. Згідно з ним пропозиція щодо укладання договору одній або кільком конкретним особам є офертою, якщо вона достатньо визначена і відбиває намір особи, яка внесла пропозицію, вважати себе пов'язаною договором у разі її прийняття (акцепту). Пропозиція вважається достатньо визначеною, якщо в ній зазначені істотні умови договору або порядок його визначення.

Законодавство розрізняє порядок укладання договорів залежно від пропозиції, зробленої однією зі сторін з визначенням строків для відповіді або без їх визначення.

Коли пропозиції укласти договір зроблено із вказівкою строку для відповіді, момент укладення договору встановлюється залежно від того, в усній чи письмовій формі подано пропозицію. У першому випадку договір визначається укладеним, якщо інша сторона терміново повідомила особу, яка внесла пропозицію, про прийняття цієї пропозиції.

В іншому випадку угода вважається досягнутою і договір укладеним, якщо повідомлення про прийняття пропозиції одержано до строку, встановленого законодавством, а якщо такий строк не встановлений, - у межах необхідного для цього часу.

До форми договору страхування застосовують загальні правила, установлені для форми угоди.

Якщо згідно із законодавством або угодою сторін договір має бути укладений у письмовій формі, то він може бути укладений складанням одного документа, підписаного сторонами, обміну листами, телетайпограмами і т. ін., а також підписаний стороною, яка їх надсилає.

Законодавство передбачає, що для укладання договору страхувальник подає страховикові письмову заяву встановленої форми або іншим способом повідомляє про свій намір укласти договір страхування.

Для письмового визнання договору страхування необхідна не тільки письмова заява страхувальника, а й письмова згода страхової організації на укладання такого договору, підтвердженням якої є страхове свідоцтво (страховий поліс), видане страховиком.

Відносини починаються з того, що клієнт подає за формою, встановленою страховою компанією, письмову заяву, в якій має довести як свій інтерес в об'єкті страхування, так і волевиявлення до укладання договору страхування. Заява містить перелік питань, на які страхувальник має відповісти чесно та якомога точніше. Подану заяву страховик може прийняти або відхилити залежно від змісту наведеної в ній інформації.

Отримавши заяву, страховик проводить андерайтинг, тобто вирішує питання щодо прийняття цього об'єкта на страхування. Анде-райтинг - це комплексна діяльність страховика з ідентифікації, аналізу, оцінювання ризиків та визначення можливості страхування, вибору оптимального страхового покриття, перевірки відповідності ризиків збалансованості страхового портфеля.

Договір страхування укладається в письмовій формі. У ст. 981 Цивільного кодексу України визначено, що в разі недодержання письмової форми договору страхування такий договір недійсний. Законодавством визначені реквізити, які повинні міститися в договорі страхування [18]:

- назва документа;
- назва та адреса страховика;
- прізвище, ім'я, по батькові або назва страхувальника та застрахованої особи, їх адреси та дати народження;
- прізвище, ім'я, по батькові, дата народження або назва вигодонабувача та його адреса;
- зазначення об'єкта страхування;
- розмір страхової суми за договором страхування іншим, ніж договір страхування життя;
- розмір страхової суми та (або) розміри страхових виплат за договором страхування життя;
- перелік страхових випадів;
- розміри страхових внесків (платежів, премій) і строки їх сплати;
- страховий тариф;
- строк дії договору;
- порядок зміни і припинення дії договору;
- умови здійснення страхової виплати;
- причини відмови у страховій виплаті;

- права та обов'язки сторін і відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору;
- інші умови за згодою сторін;
- підписи сторін.

Законодавство встановлює певні зобов'язання як для страхової компанії, так і для страхувальника під час укладання і дії договору страхування.

За договором страхування страховик зобов'язаний:

- 1) ознайомити страхувальника з умовами та правилами страхування;
- 2) протягом двох робочих днів, як тільки стане відомо про настання страхового випадку, вжити заходів щодо оформлення всіх необхідних документів для своєчасного здійснення страхової виплати страхувальникові;
- 3) у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату у строк, встановлений договором.

Страхова виплата за договором особистого страхування здійснюється незалежно від сум, що виплачуються за державним соціальним страхуванням, соціальним забезпеченням, а також від відшкодування шкоди.

Страхова виплата за договором майнового страхування і страхування відповідальності (страхове відшкодування) не може перевищувати розміру реальних збитків. Інші збитки вважаються застрахованими, якщо це встановлено договором.

Страхова виплата за договором майнового страхування здійснюється страховиком у межах страхової суми, яка встановлюється у межах вартості майна на момент укладення договору;

- 4) відшкодувати витрати, понесені страхувальником у разі настання страхового випадку з метою запобігання або зменшення збитків, якщо це встановлено договором;

5) за заявою страхувальника, у разі здійснення страховиком заходів, що зменшили страховий ризик, або у разі збільшення вартості майна, переукласти з ним договір страхування;

б) не розголошувати відомостей про страхувальника та його майнове становище, крім випадків, встановлених законом.

Договором страхування можуть бути встановлені також інші обов'язки страховика.

Страхувальник зобов'язаний:

1) своєчасно вносити страхові платежі (внески, премії) у розмірі, встановленому договором;

2) при укладенні договору страхування надати страховикові інформацію про всі відомі йому обставини, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику, і надалі інформувати його про будь-які зміни страхового ризику;

3) при укладенні договору страхування повідомити страховика про інші договори страхування, укладені щодо об'єкта, який страхується.

Якщо страхувальник не повідомив страховика про те, що об'єкт уже застрахований, новий договір страхування є нікчемним;

4) вживати заходів щодо запобігання збиткам, завданям настанням страхового випадку, та їх зменшення;

5) повідомити страховика про настання страхового випадку у строк, встановлений договором.

Договором страхування можуть бути встановлені також інші обов'язки страхувальника.

Страховик здійснює страхову виплату відповідно до умов договору на підставі заяви страхувальника (його правонаступника) або іншої особи, визначеної договором, і страхового акта (аварійного сертифіката). Страховий

акт (аварійний сертифікат) складається страховиком або уповноваженою ним особою у формі, що встановлюється страховиком.

Страховик має право відмовитися від здійснення страхової виплати у разі:

1) навмисних дій страхувальника або особи, на користь якої укладено договір страхування, якщо вони були спрямовані на настання страхового випадку, крім дій, пов'язаних із виконанням ними громадянського чи службового обов'язку, вчинених у стані необхідної оборони (без перевищення її меж), або щодо захисту майна, життя, здоров'я, честі, гідності та ділової репутації;

2) вчинення страхувальником або особою, на користь якої укладено договір страхування, умисного злочину, що призвів до страхового випадку;

3) подання страхувальником завідомо неправдивих відомостей про об'єкт страхування або про факт настання страхового випадку;

4) одержання страхувальником повного відшкодування збитків за договором майнового страхування від особи, яка їх завдала;

5) несвоєчасного повідомлення страхувальником без поважних на те причин про настання страхового випадку або створення страховикові перешкод у визначенні обставин, характеру та розміру збитків;

6) наявності інших підстав, встановлених законом [6, с. 56].

Договором страхування можуть бути передбачені також інші підстави для відмови здійснити страхову виплату, якщо це не суперечить закону. Рішення страховика про відмову здійснити страхову виплату повідомляється страхувальникові у письмовій формі з обґрунтуванням причин відмови.

У разі несплати страховиком страхувальникові або іншій особі страхової виплати страховик зобов'язаний сплатити неустойку в розмірі, встановленому договором або законом. До страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, у межах

фактичних витрат переходить право вимоги, яке страхувальник або інша особа, що одержала страхове відшкодування, має до особи, відповідальної за завдані збитки.

У разі смерті страхувальника, який уклав договір майнового страхування, його права та обов'язки переходять до осіб, які одержали це майно у спадщину.

В інших випадках права та обов'язки страхувальника можуть перейти до третіх осіб лише за згодою страховика, якщо інше не встановлено договором страхування. У разі смерті страхувальника, який уклав договір особистого страхування на користь третьої особи, його права та обов'язки можуть перейти до цієї особи або до осіб, на яких відповідно до закону покладено обов'язки щодо охорони прав та інтересів застрахованої особи.

Якщо юридична особа — страхувальник припиняється і встановлюються її правонаступники, права та обов'язки страхувальника переходять до правонаступників.

Права та обов'язки страхувальника — фізичної особи, яка визнана судом недієздатною, здійснюються її опікуном з моменту визнання особи недієздатною.

Договір страхування відповідальності фізичної особи, яка визнана судом недієздатною, припиняється з моменту визнання особи недієздатною.

Розділ 3. Вимоги до договорів страхування

Умови страхування можуть бути істотними і несуттєвими. Основу договору страхування складають істотні умови. До них, відповідно до діючого цивільного законодавства, відносяться такі, котрі виражають предмет договору (це, насамперед, об'єкти страхування й обсяг страхової відповідальності), а також головні інтереси сторін. Визначальною ознакою істотних умов договору є те, що їхня зміна в період дії договору можливо тільки за згодою сторін. Істотними умовами договору страхування є: – суб'єкти страхових відносин – страховик, страхувальник, застраховані, одержувачі відшкодування тобтовигодонабувачі; – об'єкти страхування; – використувувана система й обсяг страхової відповідальності; – страхова сума; – конкретний страховий тариф і величина страхової премії; – термін страхування; – порядок зміни і припинення дії договору; – права, обов'язки і відповідальність сторін договору.

Обсяг страхової відповідальності – перелік конкретних подій (наприклад, крадіжка, пожежа), передбачених законом або договором страхування, при настанні яких страховик робить виплату за рахунок засобів страхового фонду.

Страховий тариф – ставка страхового внеску з одиниці страхової суми або об'єкта страхування. Виражається у відсотках або в гривнях з 100 грн. страхової суми. (Наприклад, 5%, тобто 5 грн. з кожних 100 грн. страхової суми). Страхова премія – плата за страховий ризик страхувальником страховикові в силу закону або договору страхування. Вноситься страхувальником одноразово авансом або частинами (щомісяця, щокварталу) протягом усього терміну страхування. Розмір страхової премії відбиває в договорі, у страховому полісі. (Наприклад, якщо страхова сума – 10 тис. грн., те страхова премія складе 500 грн. – тариф 5%).

Істотні умови складають основний зміст тексту договору страхування і страхового свідчення (поліса), що вручається страхувальникові в підтвердження факту укладання договору.

До несуттєвих умов відносяться процедура оформлення договору, різні перерахунки по внесках, порядок розгляду претензій і інші умови. Несуттєвими вважаються такі умови, що, як правило, деталізують істотні або доповнюють них.

Поряд із загальними нормами ЦК України про істотні умови договору страхування ст. 16 Закону України «Про страхування» містить спеціальні норми щодо умов даного виду договору. Серед зазначеного переліку умов мають місце як істотні умови, серед яких і умова про предмет договору страхування, і ті умови, що визначають необхідні реквізити і не є істотними умовами договору страхування, зокрема, назва документа, назва та адреса страховика, прізвище, ім'я, по батькові або назва страхувальника та застрахованої особи, їх адреси, підписи сторін тощо. До типових умов слід відносити умови, які оприлюднені у встановленому порядку як типові для договорів певного виду (ч. 1 ст. 630 ЦК України). При цьому вони можуть міститися як у типових формах цивільно-правових договорів, що прийняті відповідними органами державної влади, так і окремим переліком для конкретного договору. Їх значення полягає в тому, що у випадку тлумачення змісту договору вони можуть враховуватися навіть тоді, коли в договорі на них немає посилання (ч. 2 ст. 637 ЦК України) [18, с. 177]. Звичайні умови – це ті умови, які передбачаються у законі чи іншому нормативному акті й стають обов'язковими для сторін внаслідок самого факту укладення договору.

Від істотних звичайні умови відрізняються тим, що вони не потребують окремого узгодження і про них не обов'язково застерігати у тексті договору страхування. Випадковими, у свою чергу, вважаються такі умови, які узгоджені сторонами, відходячи від положень диспозитивних

норм або з метою вирішення питань, що взагалі не врегульовані законодавством. Усі умови – істотні, звичайні, випадкові після укладення договору стають однаково обов'язковими і мають дотримуватися його сторонами. Однією із найважливіших істотних умов договору страхування відповідно до ст. 982 ЦК України, що неодмінно має бути погодженою, є його предмет. Не визначивши точно предмет договору страхування, не можна встановити його правову природу та зміст. Відсутність єдиного розуміння предмета досліджуваного договору може викликати і практичні проблеми, що полягають, зокрема, у можливості визнання в судовому порядку неукладеними договорів, у яких предмет визначено не досить чітко.

Предметом договору страхування можуть бути майнові інтереси, що не суперечать закону і пов'язані:

- з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням (особисте страхування);

- з володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування);

- з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі (страхування відповідальності) [15, с. 363].

Договір страхування укладається в письмовій формі. Договір страхування може укладатись шляхом видачі страховиком страхувальникові страхового свідчення (поліса, сертифіката). У разі недодержання письмової форми договору страхування такий договір є нікчемним.

Договір страхування набирає чинності з моменту внесення страхувальником першого страхового платежу, якщо інше не встановлено договором.

Вимоги, яким повинні відповідати страховики, порядок ліцензування їх діяльності та здійснення державного нагляду за страховою діяльністю встановлюються законом.

За згодою страхувальника предмет договору страхування може бути застрахований за одним договором страхування кількома страховиками (співстрахування) з визначенням прав та обов'язків кожного із страховиків. За погодженням між співстраховиками і страхувальником один із співстраховиків може представляти всіх інших співстраховиків у відносинах із страхувальником, залишаючись відповідальним перед ним у розмірах своєї частки.

За договором перестрахування страховик, який уклав договір страхування, страхує в іншого страховика (перестраховика) ризик виконання частини своїх обов'язків перед страхувальником. Страховик, який уклав договір перестрахування, залишається відповідальним перед страхувальником у повному обсязі відповідно до договору страхування.

Нині на практиці застосовуються розроблені страховими організаціями (компаніями) умови (правила) з різних видів особистого і майнового страхування, що відбивають діловий імідж і фінансово-підприємницькі можливості страхувальників.

Цими умовами і правилами часто визначається весь комплекс істотних (та інших) умов, які становлять зміст страхового договору. Отже, угода сторін зводиться, по суті, до прийняття або відмови від укладення договору страхування на запропонованих страховиком умовах і конкретизації окремих пунктів (розмір страхової суми, строк і т. ін.) в індивідуальних договорах страхування.

Наринку страхових послуг поширюється "продаж страхових полісів", у яких усі умови страхового договору передбачені в односторонньому порядку страховиком. Придбавши такий поліс, страхувальник "погоджується" із запропонованими умовами.

Отже, визначальною ознакою договору є угода сторін. Проте для деяких цивільно-правових договорів самої лише угоди сторін недостатньо. Потрібно виконати ще певні дії, наприклад передати речі, гроші, сплатити

внески, після чого договір вважається укладеним. Такі договори іменуються реальними (на відміну від консенсуальних). До них належить договір страхування, який набуває сили з моменту сплати страховиком першого страхового внеску (якщо договором або законом не передбачено інше).

Договори страхування укладаються за правилами страхування. Факт укладання договору страхування може засвідчуватися страховим свідоцтвом (полісом, сертифікатом), що є формою договору страхування. Правове значення страхового полісу (свідоцтва) полягає в тому, що він поєднує в собі значення документа, який згідно з вимогами законодавства надає договору письмової форми, передає згоду страхувальника на пропозицію страховика укласти договір і є доказом укладення страхового договору [9, с. 10].

Отже, законодавець надає страховому свідоцтву лише значення можливого доказу факту укладення договору страхування, до того ж із додаванням правил страхування.

У Законі докладно висвітлені реквізити, які мають міститися у страховому свідоцтві (полісі):

- а) назва документа;
- б) назва, юридична адреса і банківські реквізити страхувальника;
- в) прізвище, ім'я, по батькові або назва страхувальника, його адреса;
- г) об'єкт страхування;
- д) розмір страхової суми;
- е) зазначення страхового ризику;
- є) розмір страхового внеску, строки і порядок його внесення;
- ж) строк дії договору;
- з) порядок зміни і призупинення договору;
- й) інші умови за згодою сторін, у тому числі доповнення до правил страхування або винятки з них;
- і) підписи сторін.

Вимоги законодавця до необхідних реквізитів страхового полісу, які мають виконуватися страховими організаціями, фірмами, компаніями, безперечно сприятимуть не тільки одноманітності в оформленні страхових зобов'язань, а й будуть важливим орієнтиром установа укладення умов договору страхування для сторін і правозахисних органів при конфліктних ситуаціях та вирішенні страхових спорів.

Отже, з огляду на сказане договір - це не тільки юридичний факт, з яким пов'язане виникнення страхових правовідносин, а й регулятор поведінки сторін у цих правовідносинах, який безпосередньо визначає права та обов'язки його учасників.

Розділ 4. Вирішення спорів і припинення дії договору страхування

Дія договору страхування припиняється та втрачає чинність за згодою сторін, а також у разі:

- 1) закінчення строку дії;
- 2) виконання страховиком зобов'язань перед страхувальником у повному обсязі;
- 3) несплати страхувальником страхових платежів у встановлені договором строки. При цьому договір вважається достроково припиненим у випадку, якщо перший (або черговий) страховий платіж не був сплачений за письмовою вимогою страховика протягом десяти робочих днів з дня пред'явлення такої вимоги страхувальнику, якщо інше не передбачено умовами договору;
- 4) ліквідації страхувальника - юридичної особи або смерті страхувальника - фізичної особи чи втрати ним дієздатності, за винятком випадків, передбачених статтями 22, 23 і 24 Закону України «Про страхування»;
- 5) ліквідації страховика у порядку, встановленому законодавством України;
- 6) прийняття судового рішення про визнання договору страхування недійсним;
- 7) в інших випадках, передбачених законодавством України.

Дію договору страхування може бути достроково припинено за вимогою страхувальника або страховика, якщо це передбачено умовами договору страхування. Дія договору особистого страхування не може бути припинена страховиком достроково, якщо на це немає згоди страхувальника, який виконує всі умови договору страхування, та якщо інше не передбачено умовами договору та законодавством України.

Про намір достроково припинити дію договору страхування будь-яка сторона зобов'язана повідомити іншу не пізніше як за 30 календарних днів до дати припинення дії договору страхування, якщо інше ним не передбачено.

У разі дострокового припинення дії договору страхування, крім договору страхування життя, за вимогою страхувальника страховик повертає йому страхові платежі за період, що залишився до закінчення дії договору, з відрахуванням нормативних витрат на ведення справи, визначених при розрахунку страхового тарифу, фактичних виплат страхових сум та страхового відшкодування, що були здійснені за цим договором страхування. Якщо вимога страхувальника обумовлена порушенням страховиком умов договору страхування, то останній повертає страхувальнику сплачені ним страхові платежі повністю [11, с. 380].

У разі дострокового припинення договору страхування, крім страхування життя, за вимогою страховика страхувальнику повертаються повністю сплачені ним страхові платежі. Якщо вимога страховика обумовлена невиконанням страхувальником умов договору страхування, то страховик повертає йому страхові платежі за період, що залишився до закінчення дії договору, з вирахуванням нормативних витрат на ведення справи, визначених при розрахунку страхового тарифу, фактичних виплат страхових сум та страхового відшкодування, що були здійснені за цим договором страхування.

У разі дострокового припинення дії договору страхування життя страховик виплачує страхувальнику викупну суму, яка є майновим правом страхувальника за договором страхування життя.

Якщо вимога страховика зумовлена невиконанням страхувальником умов договору страхування, страхувальнику повертається викупна сума.

Викупна сума - це сума, яка виплачується страховиком у разі дострокового припинення дії договору страхування життя та розраховується математично на день припинення договору страхування життя залежно від періоду, протягом якого діяв договір страхування життя, згідно з методикою, яка проходить експертизу в Уповноваженому органі, здійснена актуарієм і є невід'ємною частиною правил страхування життя. Уповноважений орган може встановити вимоги до методики розрахунку викупної суми. Не допускається повернення коштів готівкою, якщо платежі було здійснено в безготівковій формі, за умови дострокового припинення договору страхування.

Договір страхування є нікчемним або визнається недійсним у випадках, встановлених Цивільним кодексом України.

Договір страхування також визнається судом недійсним, якщо:

- 1) його укладено після настання страхового випадку;
- 2) об'єктом договору страхування є майно, яке підлягає конфіскації.

На українському страховому ринку поширеною є практика укладення договорів страхування на умовах приєднання. Страховики розробляють форму договору (страхового поолісу), в якому включено всі умови, які вимагаються законом, та розповсюджують такі форми через страхових агентів. При укладенні такого договору страхувальник приєднується до запропонованих страховиком умов, визначаючи ознаки майнового інтересу, що підлягає страхуванню, розмір страхової суми, строк дії договору, розмір франшизи та страхового тарифу та ін. У переважній більшості таких договорів відповідальність страховика за несвоєчасну виплату страхового відшкодування не передбачається [13, с. 42].

Не поодинокими випадками також є ситуації, коли договори страхування укладаються в банку (з метою страхування заставного майна), в автосалоні (під час продажу транспортних засобів) тощо. Представники страхових компаній на пропозицію страхувальників змінити в тій чи іншій

частині умови договору страхування відповідають відмовою, посилаючись на той факт, що представлений текст договору затверджений керівником страхової компанії та зміні не підлягає.

Фактично, у випадку невиконання страховиком своїх зобов'язань по своєчасній сплаті страхового відшкодування, страхувальник може притягнути його до цивільно-правової відповідальності лише на підставі загальних норм, застосувавши ст.625 Цивільного Кодексу України, яка встановлює відповідальність за невиконання грошового зобов'язання.

З огляду на зазначене доцільно було б встановити на законодавчому рівні розмір неустойки, яку страхувальник має право стягнути зі страховика у випадку невиконання (затримки виплати) страхового відшкодування.

У ст. 979 ЦК, ст. 16 Закону № 85/96-ВР роз'яснено, що за договором страхування страховик зобов'язується у разі настання страхового випадку виплатити страхувальникові або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору. Виходячи зі змісту цих норм можна зробити висновок, що коли виникає страховий випадок, страховик зобов'язаний виплатити страхове відшкодування, а інші умови договору є підставою для відмови лише в тому разі, якщо таке порушення положень договору страхувальником перешкодило страховику переконатися, що ця подія є страховим випадком і має оцінюватись окремо у кожному випадку.

Зокрема, несвоєчасне повідомлення страховика про настання страхового випадку може бути підставою для відмови від страхового відшкодування лише в тому випадку, коли воно позбавляє страховика можливості дізнатися, чи є ця подія страховим випадком, тобто якщо буде доведено, що відсутність у страховика відомостей про це могла вплинути на його обов'язок виплатити страхове відшкодування.

Спірні питання виникають і стосовно застосування вимог п. 5 ч. 1 ст. 989 Цивільного кодексу України щодо неповідомлення страховика про

настання страхового випадку у строк, встановлений договором, і створення йому в такий спосіб перешкод у визначенні обставин, характеру та розміру збитків.

Цілком сподіваним наслідком невиконання страхувальником цього обов'язку зазвичай стає відмова страховика від здійснення страхової виплати відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 991 ЦКУ.

При цьому не слід підміняти поняття порушення страхувальником визначеного договором страхування строку подання документів, що стосуються страхового випадку, поняттям порушення визначеного договором строку повідомлення страховика про настання страхового випадку.

Відповідно до ст. 991 ЦКУ страховик справді має право відмовитися від здійснення страхової виплати (серед іншого) у разі несвоєчасного повідомлення страхувальником про настання страхового випадку без поважних на те причин.

У системному зв'язку з п. 5 ч. 1 ст. 989 ЦКУ, яким на страхувальника покладено обов'язок повідомити страховика про настання страхового випадку у строк, встановлений договором, правове значення має саме повідомлення страховика про настання страхового випадку у строк, який дає страховику можливість дослідити обставини справи та дійти висновку про визнання його страховим випадком чи відмову в цьому. Таким чином, за наявності факту своєчасного повідомлення страховика про настання страхового випадку, порушення страхувальником визначеного договором страхування строку подання документів, що стосуються страхового випадку, не може бути підставою для відмови від здійснення страхової виплати [18].

Слід також урахувати, що закон пов'язує обов'язок страховика здійснити відшкодування саме зі страховим випадком, а не з наданням певних доказів страхувальником.

Ще одна типова помилка, яка ускладнює порозуміння між сторонами страхового договору - підміна понять: учасники страхових правовідносин

нерідко всупереч закону ототожнюють «страхова виплата» зі «страховим відшкодуванням», проте закон їх розмежує. Однак, як наголошує ВСУ, страховою виплатою слід вважати грошову суму, яка виплачується страховиком відповідно до умов договору страхування при настанні страхового випадку, а страховим відшкодуванням — страхову виплату, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами майнового страхування і страхування відповідальності при настанні страхового випадку. Такі термінологічні непорозуміння вказують на недосконалість регулювання страхової сфери, що ускладнює досудове врегулювання спорів, веде до надмірного навантаження судів, видатків з державного бюджету.

На сьогоднішній день існує дуже багато проблем на страховому ринку України, але однією з головних є блокування прийняття нової редакції Закону України «Про страхування» та законів щодо страхування екологічних і сільськогосподарських ризиків. Вирішення даних проблем є необхідною умовою подальшого розвитку українського страхового ринку та досягнення високого рівня конкурентоспроможності його учасників. Відсутність перетворень та інфраструктурної перебудови страхового ринку України так і залишить його інструментом шахрайських зловживань і швидкого збагачення власників страхових компаній без реалізації значного фінансового та інвестиційного потенціалу.

Досі нормативно неврегульованим залишається страхування майна громадян через Інтернет. У період економічної кризи, коли учасники страхового ринку активно шукають способи заощадження, дистанційне обслуговування стає дедалі популярнішим. Інтернет-страхування допомагає економити, а ще воно дозволяє страховику та страховим посередникам обслуговувати найбільшу кількість клієнтів у найменші строки. Утім, незважаючи на поширення технологій прямих продажів на продаж страхових послуг через Інтернет, ці процеси майже неврегульовані законодавчо. Інтернет-страхування передбачає укладення та обслуговування договорів

страхування за допомогою дистанційних засобів зв'язку. І хоча сучасні технології дозволяють здійснити всі дії з укладення договору без фізичної присутності сторін правочину, використання паперових бланків і форм у страховому процесі не піддається швидким змінам. Очевидно, проблема пов'язана із правовим регулюванням, яке не дозволяє використовувати новітні технології повною мірою. Імперативна вимога законодавства (ст. 981 ЦК, ст. 16 Закону «Про страхування») щодо письмової форми договору страхування дозволяє здійснити цей правочин дистанційно лише із застосуванням електронного цифрового підпису. Відповідно до закону використання ЕЦП не змінює порядку підписання договорів, встановленого для вчинення правочинів у письмовій формі.

Висновки

Договір страхування - це письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку виплатити страхову суму або відшкодувати завданий збиток у межах страхової суми страхувальнику чи іншій особі, визначеній страхувальником, або на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені терміни та виконувати інші умови договору.

Визначено, що змістом договору як юридичного факту визнається сукупність його умов. Досліджено, що істотними умовами договору страхування слід вважати такі, що є необхідними та достатніми для закріплення домовленості сторін щодо встановлення взаємних прав та обов'язків з метою досягнення власного інтересу. Основою такої домовленості є зобов'язання, яке є предметом договору, що опосередковує правовий зв'язок страховика та страхувальника з приводу об'єкта їх прав. Таким чином, предмет договору страхування зводиться не лише до майнового інтересу. Предмет договору, а точніше сказати, предмет зобов'язання, що впливає з договору, являє собою дії (або бездіяльність), які повинна вчинити зобов'язана сторона (або, відповідно, утриматися від їх здійснення). Страховий інтерес виступає різновидом майнового інтересу, тому його можна визначити як забезпечену страховим захистом майнову потребу особи, що є стороною у договорі страхування.

Встановлено, що страховик займає особливе місце в договірному страховому правовідношенні, оскільки саме з його діями пов'язано досягнення основної мети, заради якої таке правовідношення виникає, - виплати певної суми в розмірі та у випадках, передбачених у договорі. В межах договору страхування інтерес кожної сторони може бути задоволений

лише шляхом задоволення інтересу іншої сторони, а це в свою чергу, породжує загальний інтерес сторін до укладення договору і його належного виконання. Відповідному обов'язку страховика кореспондує відповідне право страхувальника і навпаки.

Доведено, що не всі види страхування розвинуті однаково - одні види страхування мають добрі історичні традиції, інші - починають розвиватися, ще інші - висуваються лише пропозиції щодо їх розвитку (екологічне страхування).

Для вдосконалення правових аспектів договору страхування доцільно:

- вдосконалювати і розвивати нормативну базу, яка стосується перестрахування та діяльності страхових посередників;
- вдосконалювати нормативну базу у сфері обліку, статистики, звітності, аудиту страхової діяльності;
- вдосконалювати систему страхування життя, медичного, пенсійного страхування, страхування політичних ризиків тощо;
- проводити роботу з об'єднання страховиків по найважливіших напрямках страхової діяльності.

Список використаних джерел

1. Безсмертна Н. Договір страхування в системі цивільно-правових договорів / Н. Безсмертна // Право України. – 2004. – № 3. – С. 35 – 37.
2. Вінник О. М. Господарське право: навчальний посібник / О.М. Вінник – вид. 2-е, змін. та доп. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 766 с.
3. Горіславська І. Специфіка договору страхування у сільському господарстві / І. Горіславська // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 136 – 137.
4. Господарський кодекс України (зі змінами та доповненнями) від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
5. Господарське право України: навчальний посібник / за заг. ред. Н. О. Саніахметової. – Х.: Одиссей, 2005. – 608 с.
6. Господарське право: Навч. пос. / За ред. Жук Л.А., Жук І.Л. – К.: Кондор, 2003. – 400 с.
7. Гражданское право Украины. Ч. 1 / под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. - Х. : Ун-т внутр.дел ; Основа, 1996. - 440 с.
8. Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова та ін. За ред. О. В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 896 с.
9. Зазуляк І. І. Істотні умови договору: теоретичний аспект: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / І. І. Зазуляк; НДІ приватного права і підприємництва АПрН України. – Київ, 2009. – 17 с.
10. Закон України «Про страхування» : від 07.03.1996 р., № 85/96-ВР // ВВР України. -1996. - № 18. - Ст. 78.

11. Літвінова О. В. Відповідальність сторін за договором страхування [Електронний ресурс] / О. В. Літвінова // Форум права. - 2012. - № 3. - С. 379-384. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
12. Літвінова О. В. Роль страхового платежу в укладенні та припиненні дії договору страхування [Електронний ресурс] / О. В. Літвінова // Форум права. - 2012. - № 4. - С. 595-601. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
13. Міловська Н. Права та обов'язки страховика в договорах страхування [Електронний ресурс] / Н. Міловська // Юридична Україна. - 2015. - № 7-8. - С. 41-46. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2015_7-8_9
14. Міловська Н. В. Предмет як істотна умова договорів страхування [Електронний ресурс] / Н. В. Міловська // Приватне право і підприємництво. - 2014. - Вип. 13. - С. 119-122. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prip_2014_13_37.
15. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України: в 4-х т. / А. Г. Ярема, В. Я. Карабань, В. В. Кривенко, В. Г. Ротань; Акад. суддів України. – К.: А.С.К.; Севастополь: Ін-т юрид. дослідж., – Т. 3: Договірні зобов'язання. Недоговірні зобов'язання. Спадкове право. – 2006. – С. 363 – 364.
16. Судова практика розгляду цивільних справ, що виникають з договорів страхування [Електронний ресурс] // Вісник Верховного Суду України. - 2011. - № 8. - С. 12-28. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2011_8_6.
17. Цивільне право України : підручник : у 2-х кн. / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боб-рова, А. С. Довгерт та ін. ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецовой - 2-е вид., допов. і перероб. - К. : Юрінком Інтер, 2005. - Кн. 1. - 736 с.

18. Цивільний Кодекс України : від 16.01.2003 р., № 435-IV // ВВР України. - 2003. - № 40. - Ст. 356.

19. Цивільне право України : підручник : у 2 т. / Борисова В. І. (кер. автор. кол.), Баранова Л. М., Жилінкова І. В. та ін. ; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. - К. : Юрінком Інтер, 2004. - Т. 2. - 552 с.

20. Цивільне право України: Курс лекцій: У 6-ти т. Т. 5 Кн.2. Договірне право / За ред. Р.Б. Шишки. – Харків: Еспада, 2006. – 336 с.

21. Щербина В. С. Господарське право: підручник / В. С.Щербина. – 5-те вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 600 с.